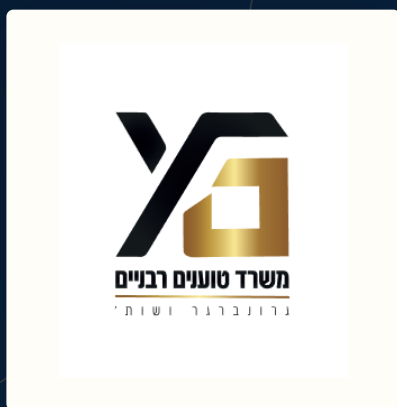

משפט יצחק

האם מותר לשקר בבית דין?

כל השאלות האלה בעצם תלויים בשאלה אחד: האם מותר לשקר בבית הדין? - מאחר ולאחרונה קיבלנו פנייה מיהודי בבני ברק עם שאלה למעשה בנושא, ראינו לנכון לברר את הנושא כפי השגתנו.

גיליון 6 • אבן העזר ואישות

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

כל הזכויות שמורות. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

שאלה:

בסך חמשת אלפים ש"ח עבור צרכי הברית, ושמעון אכן הלוואה לו את הכסף.

כהיום, שנה וחצי לאחר הברית שמעון תבע את ראובן לדין תורה על דבר ההלוואה וראובן הגיע אלינו ושאלה בפיו:

'מאחר ואני יודע ששמעון חייב לי חמשת אלפים ש"ח כנגד מה שלוויתי ממנו, האם מותר לי לומר בבית הדין שאני לא לווייתי ממנו על מנת להיפטור מתביעתו?'

והנה, אע"ג שבמעשה הזה אין שום צורך לראובן לשקר, ואף אם יאמר את האמת - שתופס את מעות האלה מפני ההלוואה הראשונה שלא שולמה - יזכה בדין במינו שהיה יכול לומר 'פרעתי' 'לא לווייתי', מ"מ כיון שהגיע לידנו נפרש הלכה זו שנוגעת למעשה הרבה.

מעשה אירע בישיבה בדרום בבחור (ראובן - ש.ב.) שהלווה לחבירו (שמעון - ש.ב.) שהיה בתקופת שידוכים סכום של חמשת אלפים ש"ח, הלוואה זאת נעשתה ללא עדים או שטר (דבר האסור לפי ההלכה כמבואר בשו"ע חו"מ ס' ע'). הלווה התחתן בשע"ט ועזב את הישיבה.

מספר שנים לאחר מכן ראה ראובן את שמעון הלווה בבית הכנסת מסוים בעיר בני ברק, הוא ניגש אליו והשניים דיברו וגילו ששניהם גרים באותו רחוב בבני ברק. ולאחר מספר דקות של שיחה הזכיר ראובן לשמעון את נושא ההלוואה וביקש ממנו שיחזיר לו את הכסף. הלווה השיב שאינו זוכר כלל מהלוואה כזאת ושכנראה הוא מתבלבל בינו לבין בחור אחר, ראובן ניסה קצת להזכירו אמנם ללא הצלחה.

לאחר מספר חדשים נולד לראובן המלווה בן ויחד עם שמחת הלידה הגיע הדאגה איך להשיג כסף כדי לשלם עבור הברית. ראובן החליט לגשת לשמעון ולבקש ממנו הלוואה לשבועיים

תשובה:

והאמת שרבינו הגדול רש"י כתב לתרץ שאלה זו למה אין בזה משום שקר להדיא, אלא שהבליע בנעמת לשונו (ד"ה אביי אמר) ז"ל: "חיישינן שמא מלוה ישנה יש לו עליו על זה, ומכיר בו ששכחה ויכפור בו, והולך ותוקף בטליתו, ונשבע שיש לו בה דמי חציה, וטלית זו שלו - דהא אפילו גלימא דעל כתפיה שעביד ליה." הרי להדיא שבא לפרש שכיון שהלווה שעבד לו כל נכסיו יכול הוא לתפוס ולהישבע שזה שלו ואין בזה משום שקר.

וכן פסק הרמ"א להדיא (חו"מ ס' עב' סעיף יז') י"א דבכל מקום שיכול לטעון על מה שתחת ידו, יכול לישבע סתם שאינו חייב לו כלום, ובלבד שיודע בודאי שזה שכנגדו חייב לו.

לטעון שפטור מפני שהבי"ד טעו בפסק לפי האמת: וגדולה מזו הביא הפת"ש (סימן עה' ס"ק יט') בשם החו"י ס' קצד', באחד שהוציא שטר על חבירו, ובשטר לא היה כח לחייבו מפני שהיה אסמכתא אבל מפני שנכתב בשטר שנשבע לקיים את הדבר חייבוהו בי"ד לשלם כפי הדין. אמנם הוא יודע בעצמו שלא נשבע על הדבר ההוא מעולם אלא היה נאמן לומר כן מאחר ונכתב כן בשטר, ומכח פסק הבה"ד שילם את החוב. ולאחר ימים בא מעות התובע ליד הנתבע ורצה להחזיק המעות לעצמו תמורת התשלום ששילם בפסק הראשון, ושאל האם מותר לו להישבע סתם עכשיו בבית דין 'איני חייב לך' למרות שהבי"ד הראשון פסקו שהוא חייב לו, כיון שלפי האמת הוא אינו חייב לו שהרי לא נשבע.

והשיב החו"י שמותר לו להישבע כן, דאע"ג שהבי"ד פסקו שהוא חייב הם עשו לפי הדין מפני שהוא לא היה נאמן אבל כיון שהוא בעצמו יודע שלא היה חייב יכול הוא לעשות כל תצדקי (לפי ההלכה) כדי להיפטור.

לשקר כדי להיפטור משבועה: ודומה לזה כ' הש"ך (ס' עה' ס"ק נו') לגבי יתומים. שהרי הוא שאם היתום אומר על חוב אביו 'חמישים אני יודע וחמישים איני יודע' אם חייב לך' פטור משבועה, אבל אם אומר 'חמישים חייב וחמישים איני חייב' חייב שבועה דאורייתא כמו כל מודה במקצת. וכ' הש"ך שאם היורש פיקח יאמר תמיד 'חמישים חייב לך וחמישים איני יודע' כדי לא להתחייב שבועה, ואע"ג שיודע שמורישו פטור יכול לומר שאינו יודע כדי להיפטור ואין בזה משום שקר.

איסור שקר בבית דין: שנינו בגמ' (שבועות לא): "מנין לנושה בחבירו מנה, שלא יאמר: אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה (כדין מודה במקצת), ואנגלג עליו שבועה ממקום אחר? תלמוד לומר: 'מדבר שקר תרחק'."

עוד איתא להדיא שאפילו אם השני כבר טענו בשקר כגון שתבע יותר ממה שהוא חייב לו בכל מקרה אסור לנתבע לשקר כדי להיפטור מחיוב שבועה, אלא חייב להשיב דבר כצורתו ולהישבע. עוד מביאה הגמ' כ-15 מקרים שאסור לעשות דבר שייראה כשקר בבית דין והכל נדרש מהפסוק **מדבר שקר תרחק**, וא"כ מבואר להדיא שאסור לשקר בבית דין.

להישבע שאינו חייב לו כאשר באמת היה חייב לו: אמנם, שנינו בב"מ ב. במשנה: "שנים או חזין בטלית זה אומר: אני מצאתיה, זה אומר: אני מצאתיה, זה אומר: כולה שלי, זה אומר: כולה שלי. זה יושב שאין לו בה פחות מחציה, זה יושב שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו". ובגמ' (ו.) אביי מפרש ששבועה זו היא מפני שחוששים שמא יש לאחד ספק מלווה ישנה על חבירו ומשום זה הוא הולך לתפוס את הטלית, ועל כן הטילו עליו להישבע שיש לו בו לפחות חצי מהטלית כדי שיגבה שמתוך חיוב השבועה ישים על ליבו לזכור אם באמת חבירו חייב לו או אינו חייב לו.

והדברים תמוהים, שהרי גם אם ישים אל ליבו ובאמת יזכור שחבירו חייב לו איך יכול הוא להישבע בלשון "אין לי בה פחות מחציה", הרי גם לדבריו אין חבירו חייב לו אלא מעות אבל הטלית עצמה אינה שלו, והרי זה נשבע לשקר ממש.

ובאמת שכן הקשו הראשונים (ע' שטמ"ק בשם הרבה ראשונים) והוכיחו מכאן שמי שחבירו חייב לו והוא גם חייב לחבירו יכול להישבע בבית דין בלשון 'איני חייב לך כלום'. וכ"כ הרב האי גאון.

והריטב"א הוסיף שאפילו יכול להישבע 'פרעתי לך', ז"ל: "אם יש לחברו אצלו ויש לו אצל חברו וכופר לו בו, אם חושש להודות בדבר מאיזה טעם יכול הוא למחול לחברו מה שיש לו אצלו תחת זה וישבע שפרעו כבר".

הרי לפי הדין היה לו לתבוע רק מאה ואין לו עליו גלגול שבועה, והוא משקר ותובע מאתים ועי"ז משנה את הדין לחייבו גלגול שבועה.

ב. אם הדרך שמגיעים לדין אמת הוא שקר, הרי זה אסור, כגון שלשה שהללו לאחד מנה, אסור שיהיה אחד מהם בעל דין ושניים עדים כדי להוציא ממנו, אע"ג שלפי האמת הוא חייב את כל הסכום מ"מ הדרך שעושים את זה הוא שקר ונמצא שבית הדין פוסק לפי השקר, שהרי אין כאן עדים רק בעלי דין, וכן הוא מה שמוכח בגמ' (שבועות לא). גבי לא יעמוד ליד התובע כדי שהנתבע יחשוב שיש כאן עוד עד ויודה, שמייצר מצב של שקר בביה"ד.

ג. כל מקום שלפי האמת הוא פטור, אלא שכדי לברר את האמת לדיינים הוא צריך שבועה, יכול אדם לטעון 'איני יודע' כדי להיפטר משבועה. שהרי עי"ז אינו משנה את הדין כלל ואינו אלא חוסך מעצמו שבועה, ובוה גם הדרך להגיע לאמת לא ישתנה שהרי השבועה אינו אלא בירור האמת לדיינים ובמקום שהאמת מתברר ללא שבועה עדיף טפי, ואין זה דומה למה שהתובע מטיל על הנתבע שבועה בשקר, וגם הדין יוצא לאמתו שהרי באמת הוא פטור.

ד. במקום שכל אחד חייב לשני, יכול לומר 'איני חייב לך' או 'פרעתי', שאע"ג שלא פרע מעולם וגם באמת היה חייב לו, מ"מ כיון שגם חברו חייב לו נמצא שכשואמר 'איני חייב לך' או 'פרעתי' הרי הוא מוחל את חובו שאצל חברו וממילא אין אחד חייב לשני ויוצא הדין לאמתו וגם דבריו אמת, כמבואר ברש"י ובראשונים בב"מ לעיל.

והוכיח כן מדברי הראב"ד שכ' שמי שרואה שאם יטען ברי שפטור יחייבו אותו שבועה אחרת מדין גלגול יכול לומר 'איני יודע' כדי שלא יגלגלו עליו שבועות אחרות, וע"כ שאין בזה משום 'מדבר שקר תרחק' שאילו היה כן לא היה הראב"ד נותן לעצה לבני אדם לעבור איסור דאורייתא.

להודות ביותר כדי להיפטר משבועה: דין קרוב לזה הביא בחידושי הר"ם בסימן פ"ח ס"ק יד', שם כ' לדון באחד שתבע את חברו במנה, וחבירו חייב לו מנה פחות שתי כסף, ושואל האם מותר לו להודות ביותר משתי כסף כדי להיפטר משבועה (דבאופן כזה אין בכפירה שתי כסף, ואין שבועה דאורייתא בכה"ג).

מסיק שם להתיר ועיקר טעמו שם הוא דאדם רשאי לעשות בשלו מה שרוצה ואם כאן רוצה לתת מתנה לחבירו בשלו כדי להיפטר משבועה הרשות בידו כיון שעי"ז אינו מעוות או משנה את הדין, ז"ל: "וכן בזה רשאי להודות [יותר ממה שחייב לו באמת] דאינו גורם כלל לעוות הדין, דכיון שיודה בפרוטת יפסקו כדין דהא ההודאה מהני כק' עדים והוא רשאי להודות בשלו אף שמגיע הפסד לזה ולא שייך מדבר שקר תרחק כנ"ל".

ביאור המקרים מתי מותר לשקר ומתי אסור: אלא שהפוסקים לא ביארו מה חילוק יש בין המקרים, ומתי מותר לומר שקר בבית דין (כגון להיפטר משבועה, או כששניהם חייבים זל"ז) ומתי אסור (כנ"ל מהגמ' בשבועות לא).

והנראה בזה שיש שני חילוקים בדבר איסור שקר בבית דין:

א. כל מקום שהדין משתנה ממה שהיה צריך להיות באמת עי"י השקר הרי זה אסור. וכגון שהנתבע אינו חייב אלא מאה, והלה משקר ותובע מאתים כדי לגלגל עליו שבועות אחרות.

העולה מזה:

במקרה דנן שלפי האמת ראובן חייב לשמעון ושמעון חייב לראובן אלא שאינו זוכר, וממילא לפי הדין אין אחד צריך לשלם לחבירו, מותר לראובן 'לשקר' בבית הדין ולומר שפרע כבר את חובו, או שמעולם לא התחייב כדי להיפטר. ובוודאי שעדיף אם יוכל לומר בלשון 'איני חייב לך' שבזה אין בכלל שקר במה שאומר בבית דין.

וכן במקרה שאינו אלא פטור את עצמו משבועה באופן שאינו משנה את הדין מותר לאדם לומר שקר בבי"ד ולשנות דבריו, כגון לומר 'איני יודע' במקום שידוע.

אבל בכל מקום שמשנה את הדין כפי מה שהיה צריך להיות באמת, כגון שחייב מנה ורוצה לכפור כדי שהלה לא יחייב אותו בהוצל"פ וכה"ג, איסור גמור דאורייתא הוא לשקר בבי"ד או להסתיר פרטים מהדיינים.

וכן במקום שהדין דין אמת אבל הדרך שמגיעים אליו הוא שקר, כגון לתבוע יותר ממה שהלה חייב לו כדי לחייבו שבועה (ועל ידי זה להגיע לפשרה כמו שנהגו היום בבית הדין שלא משביעים), או להביא אנשים חשובים שיפחידו את הנתבע ע"י נוכחותם בבית דין, איסור דאורייתא לעשות כן.

והאמת והשלום אהבו.

1. הרב יצחק דן גרונברגר

הדרך לבית הדין מתחילה בהכנה נכונה

לייעוץ פרטני, ניסוח כתבי טענות וערעורים, שילוב מקורות הלכתיים, בוררות או גישור ניתן לפנות למשרדו של הרב יצחק דן גרונברגר.

טלפון: 052-761-6780 • דוא"ל: 1666law@gmail.com • grunberger-law.co.il

זכויות וייחוס: כל הזכויות שמורות. בפרסום ציטוט קצר יש לציין את שם מחבר הגיליון, "משפט יצחק", מספר הגיליון, ולצרף קישור פעיל אל אתר המקור.

המידע בגיליון הוא כללי ותורני ואינו תחליף לייעוץ הלכתי או משפטי פרטני. ההכרעה בכל תיק תלויה בעובדות, בראיות ובשיקול דעתו של בית הדין המוסמך.

